

بررسی برنامه ها و سیاست های دولت در بخش کشاورزی و تأثیر آن بر اقتصاد روستایان استان کرمانشاه

محمد رضا عباسی^{۱*}

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۸/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱/۹

چکیده

استان کرمانشاه یکی از استان هایی است که دارای آب و هوای متنوع و اراضی حاصل خیز می باشد. در این استان، پس از انقلاب، دولت در بخش کشاورزی برنامه ها و سیاست هایی گوناگون را در پیش و اجرا کرده که نتایج و آثار گوناگونی در برداشته است. در این پژوهش هدف ما بررسی برنامه های چهارم و پنجم توسعه و تأثیرات آن بر وضعیت درآمد روستایان بوده. روش پژوهش باز نوع اسنادی و میدانی است. حجم نمونه ۳۲۴ نفر از ۱۴ شهرستان استان بوده و با نظر کارشناسان ۱۲ شاخص را در نظر گرفتیم. برای تجزیه و تحلیل داده ها از برنامه spss و هم چنین، از مدل آنالیز swot استفاده شده است نتایج نشان می دهند که برنامه های آموزش و توسعه منابع آبی و مکانیزاسیون موفقیت بهتری داشته و دیگر برنامه ها تأثیری کم تر بر درآمد روستایان داشته است. لذا، پیشنهاد میشود در تدوین برنامه های آینده بخش تغییراتی گسترده ایجاد شود از جمله در توزیع یارانه ها و خرید تضمینی محصولات و آرایه تسهیلات و تخصیص اعتبارات بانکی.

طبقه بندی JEL: Eb1, Eb9, Q18

واژه های کلیدی: برنامه، کرمانشاه، اقتصاد روستایان، سیاست، کشاورزی.

^۱ - دکترای اقتصاد و توسعه کشاورزی، رییس گروه پژوهشی جهاد کشاورزی کرمانشاه.

*- نویسنده مقاله mrabbasi23@yahoo.com

پیشگفتار

اندازه گیری ارزش کشاورزی برای یک ملت ناممکن است چون کشاورزی از یک سو مواد غذایی لازم برای ادامه حیات انسان‌ها را فراهم می‌سازد و از سوی دیگر، هنوز بیش‌ترین سهم اشتغال را دارد (کوپاهی، ۹). کشاورزی به عنوان عرصه مهم، اما پرمخاطره (پر از ریسک) اقتصاد نیاز به تنظیمات و حمایت دولتی دارد. این امر در چارچوب سیاست کشاورزی دولت، برنامه های حمایتی و سازماندهی فضای مساعد سرمایه گذاری متجلی می گردد. به گونه معمول، سیاست کشاورزی دولت اهداف، مسایل، اولویت ها و چالش‌های توسعه کشاورزی و عرصه های مربوطه را ترسیم می‌کند. و همزمان چنان ابزارها و مکانیزم هایی را پیش بینی می کند که به واسطه آنها مسایل این عرصه بطور اساسی تر و ثمربخش تری حل خواهند شد. افزایش تولید محصولات کشاورزی مبرم‌ترین جزء برنامه توسعه اقتصادی در کشورهای در حال توسعه می‌باشد این برنامه شامل مبارزه با تمامی تنگناهای موجود در امر گسترش تولید است. این فعالیت‌ها باید هماهنگ باشند تا تأثیرکامل خود را در تولید نشان دهد. معمولاً تا کنون در ایران سیاست‌های توسعه تولیدات کشاورزی هماهنگ اتخاذ نشده است (کوپاهی، ۸۸). در کشورهای در حال توسعه در جریان برنامه‌ریزی برای توسعه به دلایلی که اساساً به نظام شکل گیری و توزیع قدرت و نبود دموکراسی مربوط می‌شود، نه تنها نابرابری باشدت رخ می‌دهد بلکه فرایند توسعه منشاء پیدایش خطرناکترین بی ثباتی‌ها و کجروی‌های اجتماعی می‌شود (زاهدی، ۲۷۷). به دلیل محدودیت منابع گوناگون امروزه یکی از مهم‌ترین وظایف هر مدیر برنامه‌ریزی فعالیت‌ها برای رسیدن به اهداف معین در دوره‌های زمانی مشخص است در این زمینه نظام‌های برنامه ریزی و کنترل پروژه دستیابی به اهداف برنامه و پروژه از راه بهینه کردن عواملی مانند مدت زمان، هزینه اجرا و کیفیت نتایج پیش بینی شده یا مورد انتظار امکان‌پذیر می‌سازد (ترکمانی، ۲۶). با وجود این که در شرایط بحرانی سه دهه گذشته اقتصاد ایران، بخش کشاورزی توانسته است نقشی مهم در رشد اقتصادی ایران بازی کند، اما در مجموع این رشد جواب‌گوی نیازهای کشور در تامین اشتغال و افزایش درآمد سرانه نبوده است (حاجی رحیمی، ۸۶). سیاست کشاورزی جمهوری اسلامی ایران در راستای حفظ سطح پایدار خودکفایی خواروبار است (در حال حاضر ۹۶٪)، توسعه همسان اراضی روستایی و توسعه اجتماعی روستاست. این اولویت‌های ملی برای استان های کشور نیز دارای ضرورت و فوریت هستند، اما هم‌زمان بستگی به سطح توسعه اجتماعی-اقتصادی استان، ویژگی‌های نژادی (اتنیک) و اقتصاد طبیعی دارند و سیاست و برنامه های کشاورزی تا حدی بومی سازی شده اند. براساس نظر داوران علت خاص بودن استان آورده شده برای انجام این پژوهش استان مورد مطالعه کرمانشاه بوده که دارای شرایط ویژه برای تولیدات کشاورزی از جمله داشتن یک میلیون هکتار زمین کشاورزی، مقدار

بارندگی مناسب (میانگین استان ۲۵۰ میلیمتر)، آب و هوای مناسب، امکان کشت انواع محصولات سردسیری و گرمسیری و امکان صادرات محصولات به کشور عراق را دارد لذا، نیازمند سیاست کشاورزی و برنامه ریزی مناسب و خاصی است. با در نظر داشتن این امر که درآمد اصلی ساکنین روستا از فعالیت‌های کشاورزی تأمین می‌شود، تنظیم برنامه‌ها و سیاست‌های هدفمند توسعه این عرصه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌شود. البته، در مدت زمان مورد مطالعه اقدام‌های جدی از سوی مدیران استان در راستای تقویت تجهیزات فنی عرصه کشاورزی، ارتقاء سطح بهره‌وری استفاده از منابع خاک، بکارگیری فناوری نوین در شاخه‌های پرورش نباتات و دام، افزایش نرخ تضمین شده محصولات پایه کشاورزی، تشویق مادی کارکنان و تعدیل فقر روستایی انجام گرفته است. کافی است به این مورد اشاره شود که بر اساس داده‌های مرکز آمار ایران در مقایسه با سال ۲۰۰۱، نرخ تضمین شده گندم در سال ۲۰۱۳ به مقدار ۵/۲ برابر، نرخ جو ۵/۶، دانه‌های ذرت ۵/۲، چغندر قند ۵/۴ و سیب زمینی ۴/۳ برابر افزایش یافته است. (مرکز آمار ایران)، اما به موازات آن در سال‌های اخیر بویژه در نتیجه تأثیر عوامل نامساعد خارجی، اقتصاد کشور متحمل مشکلاتی جدی شده که این مشکلات بر سیاست کشاورزی نیز تأثیرگذار بوده و نیاز به بکارگیری برنامه‌ها و ابزارهایی ثمربخش‌تر است. با توجه به این ملاحظات می‌توان تأکید داشت که موضوع پژوهش اهمیت دارد (به روز است) و دارای اهمیت هم علمی و هم اجرایی بوده و مستقیماً در ارتباط با مسایل محوری توسعه استان کرمانشاه است. اهداف در مقدمه طبق نظر داوران آورده شده ارزیابی ثمربخشی برنامه‌های دولتی اجرایی در عرصه کشاورزی در ده سال اخیر، شناسایی تأثیر سیاست‌های کشاورزی و برنامه‌های حمایت دولتی بر روی توسعه اجتماعی روستاها، مطالعه تغییر وضعیت معیشتی ساکنین روستاها و عوامل تأثیرگذار و مشخص ساختن مطابقت برنامه‌های بخش کشاورزی استان کرمانشاه با معیارهای استراتژی توسعه و سیاست دولتی را می‌توان اهداف این پژوهش برشمرد.

پیشینه پژوهش

در پیشینه پژوهش می‌توان به مواردی اشاره نمود نظیر بررسی کارنامه دولت در برنامه‌های ۵ ساله توسعه کشور که به صورت کلان انجام گرفته و یا سال‌نامه‌های سازمان برنامه و بودجه در مورد عملکرد دستگاههای اجرایی و مقدار تحقق بودجه و پروژه‌های دستگاهها و یا گزارش کار دستگاههای اجرایی در پایان هر سال و یا تحلیل پژوهشگران و پژوهشگران کشور بر برنامه‌های اجرا شده را می‌توان تعدادی از کارهای انجام گرفته در این فاز پژوهشی نام برد از جمله بررسی اقتصاد ایران به وسیله دکتر ابراهیم رزاقی در سال ۱۳۶۷ که به بررسی برنامه‌های اقتصادی دولت از ابتدای

تشکیل دولت در ایران پرداخته و بخش های گوناگون از جمله کشاورزی را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار داده است (رزاقی، ۳۳۳). پیش بینی رشد اقتصادی ایران و مقایسه آن با اهداف برنامه چهارم توسعه که به وسیله اسفندیار جهانگرد در سال ۱۳۸۳ انجام گرفته است که با استفاده از آمار و ارقام به مقایسه وضعیت اقتصادی ایران با تعدادی از کشورها پرداخته است (جهانگرد، ۱۰). پژوهش دیگری که در این زمینه انجام گرفته به وسیله آقای علیرضا امینی بوده که با اندازه گیری و تحلیل روند بهره وری به تفکیک بخش‌های اقتصادی ایران شاخص‌های بهره وری اقتصادی در ایران را از سال ۷۰-۸۲ اندازه گیری و تحلیل کرده است (امینی، ۲۰). ارزیابی عملکرد برنامه چهارم توسعه کشور در بخش کشاورزی و انطباق آن با سند چشم انداز کشور به وسیله عباس کشاورز و عیسی کلانتری در سال ۱۳۹۰ انجام گرفت و نتیجه گرفتند که ضریب خودکفائی تامین انرژی از منابع داخلی در پایان سال آخر برنامه ۵۵٪ بوده در حالی که در ابتدای برنامه ۷۵ درصد بوده است که ۲۰ درصد منفی شده است (کشاورز ۸).

مواد و روش پژوهش

۱- در طول پژوهش هم برای مطالب نظری و هم برای طرح مسایل و بررسی‌ها اساساً از روش‌های آماری، مونوگرافی و اقتصادی- ریاضی استفاده شده است و با استفاده از مدارک و مستندات موجود در مرکز آمار و معاونت برنامه و بودجه و جهاد کشاورزی و دیگر سازمان‌های مرتبط با بخش و داده‌های موجود در کتابخانه ها و منابع داخلی و خارجی و هم‌چنین، بررسی میدانی در روستاهای استان کرمانشاه در مورد تأثیرات اجرای برنامه ها و سیاست‌های دستگاههای اجرایی بر وضعیت اقتصادی روستاییان انجام می‌گیرد.

۲ - جامعه آماری در این پژوهش دو دسته است: دسته نخست، دستگاههای مرتبط با بخش کشاورزی نظیر جهاد کشاورزی، تعاون روستایی، منابع طبیعی، امور عشایری، بانک کشاورزی، برق روستایی، راه و ترابری، امور آب، بازرگانی، استانداری، صنایع دستی، برنامه و بودجه و .... و متخصصان و کارشناسان این دستگاهها می‌باشد که متولی برنامه‌ریزی در بخش مرتبط با کشاورزی می‌باشند و دسته دوم روستاهای استان کرمانشاه که این برنامه‌ها در آن‌ها اجرا شده است که ما به صورت تصادفی تعداد ۳۲۴ نفر از میان روستاهای ۱۴ شهرستان در استان انتخاب کردیم.

در این پژوهش افزون بر روش اسنادی، از روش مشاهده و ثبت داده های میدانی و مصاحبه با روستاییان استفاده شده است هم‌چنین، برای تجزیه و تحلیل نتایج پرسش‌نامه ها از برنامه SPSS برای تجزیه و تحلیل آماری داده ها و هم‌چنین از مدل آنالیزی SWOT برای تعیین نقاط ضعف و قوت و تهدیدها و فرصت‌های برنامه ها استفاده شده است.

داده‌های پایه استان کرمانشاه

موقعیت جغرافیائی و مرزهای استان

استان کرمانشاه در غرب کشور ایران بین مدار ۳۳ درجه و ۴ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۱۷ دقیقه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۲۵ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۶ دقیقه طول شرقی نسبت به نصف النهار گرینویچ قرار دارد. این استان در جنوب استان کردستان، غرب استان‌های همدان و لرستان، شمال استان ایلام قرار دارد و از غرب به کشور عراق محدود شده و با این کشور ۳۳۰ کیلومتر مرز مشترک دارد. شهر کرمانشاه مرکز استان وسعتی حدود ۹۵۶۸ هکتار دارد و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۴۲۰ متر و فاصله هوایی تا پایتخت کشور (تهران) ۴۱۳ کیلومتر است. فاصله شهر کرمانشاه تا مرز خسروی ۱۹۵ کیلومتر است و فاصله دورترین نقطه در شرق استان تا مرز خسروی به بیش از ۳۰۰ کیلومتر می‌رسد بر اساس نظر داوران محترم از داده‌های جدول استفاده شد مساحت استان کرمانشاه بیش از ۲۵۰۰۰ کیلومتر مربع است با جمعیتی حدود یک میلیون و نهصد و چهل و پنج هزار نفر که ۲/۶ درصد جمعیت کشور را تشکیل می‌دهد یکی از مهم‌ترین منابع مردم استان کشاورزی و زیر بخش‌های آن می‌باشد (مرکز آمار ایران).

در این پژوهش سئوالات پرسشنامه در چارچوب طیف لیکرت طراحی شده است که عدد ۱ نشانه ناموفق بودن تأثیر برنامه مورد نظر دولت بر وضعیت اقتصادی روستاییان و افزایش درآمد آن‌ها و عدد ۵ نشانه موفقیت زیاد برنامه مورد نظر در تأثیرگذاری بر درآمد روستاییان و بهبود وضعیت اقتصادی است و عدد ۲ نشانه بی اثر بودن برنامه دولت است. ضمناً برخی سئوالات مصاحبه به صورت باز و پیرامون علل موفقیت و یا ناموفق بودن برنامه‌ها و نظرات روستاییان بوده که در ادامه پژوهش به آن‌ها اشاره خواهد شد (جدول ۲).

نتایج

در ابتدا داده‌های استخراج شده از مشخصات عمومی مصاحبه شونده‌ها آورده شده تا با شرایط کلی آن‌ها آشنا شویم (جدول ۳).

۱. سواد: حدود ۴۵ درصد پاسخگویان بیسواد می‌باشند ۳۰ درصد سواد خواندن و نوشتن دارند و تنها حدود ۲۳ درصد دارای دیپلم و بالاتر می‌باشند.
۲. سن پاسخگویان: حدود ۳۰ درصد زیر ۴۰ سال می‌باشند و میانگین سنی پاسخگویان بالای ۴۰ سال می‌باشد و به نوعی نشانه بالا رفتن سن بهره برداران روستایی می‌باشد.

۳. مقدار زمین کشاورزی: حدود ۱۵ درصد فاقد زمین می باشند و حدود ۵۰ درصد زیر ۵ هکتار زمین کشاورزی دارند و تعداد کمی از بهره برداران دارای اراضی بزرگ کشاورزی می باشند.
۴. درآمد: ۱۲/۳ درصد کشاورزان زیر ۳۰ میلیون ریال درآمد سالانه داشته اند حدود ۷۹ درصد بین ۳۰ تا ۱۸۰ میلیون ریال درآمد و فقط ۸/۳ درصد بالای ۱۸۰ میلیون ریال درآمد داشته اند.

تجزیه و تحلیل آماری نتایج بدست آمده

با توجه به نتایج بدست آمده از تجزیه و تحلیل نظرات روستاییان استان کرمانشاه (جدول آنالیز ۳) از سیاست‌ها و برنامه های دولت که در این روستاها اجرا شده بود نخستین شاخصی که بخش بیش تری از روستاییان بر آن نظر داشتند و به باور آن‌ها بر افزایش درآمد تأثیر بیش تری داشته است برنامه‌های آموزشی و ترویجی و پژوهشی بود (جدول ۳) که با عدد ۳/۰۸ می‌توان گفت در بهبود وضعیت اقتصادی و افزایش درآمد نقش مثبتی داشته است و برنامه موفق بوده است. دومین برنامه موفق از دیدگاه پاسخگویان با ۳/۰۴ برنامه‌ها و سیاست‌های تامین آب و اجرای سیستم‌های نوین آبیاری در استان بوده است و سومین برنامه با ۳/۰۱ برنامه مکانیزاسیون و بهبود ادوات کشاورزی بوده است. شش عامل مشارکت در ایجاد تعاونی‌ها، خرید تضمینی محصولات، توسعه صنایع تبدیلی و مشاغل غیر کشاورزی، سرمایه‌گذاری دولت، تسهیلات بانکی و تهیه نهاده‌ها و قوانین و مقررات و برنامه واردات و صادرات تا حدودی نقش موفقیت آمیز در افزایش درآمد روستاییان داشته است و سه عامل تنظیم بازار و سوبسیدها و برنامه کاهش ریسک تأثیری در افزایش درآمد روستاییان نداشته و نقش بی تأثیری داشته است.

از جدول همبستگی (جدول ۵) که ضریب همبستگی بین ۱۲ شاخص متغیر مستقل مورد نظر ما در این پژوهش و متغیر وابسته ما یعنی سطح درآمد را نشان می‌دهد می‌توان استنباط کرد که همبستگی زیادی بین شاخص های مورد نظر در این پژوهش با ضریب بالای ۰/۹ وجود دارد یعنی همبستگی زیادی بین این ۱۲ شاخص وجود دارد و شاخص‌های در نظر گرفته شده در این پژوهش با ضریب بالا در نتیجه کار ما موثر است و همبستگی بالایی دارند در این جدول بیش ترین مقدار همبستگی بین شاخص تشکیل تعاونی‌ها و برنامه خرید تضمینی با ۰/۹۹ و کاهش ریسک و سوبسیدها با ۰/۹۹ و مکانیزاسیون و آموزش با ۰/۹۷ می باشد و در مجموع تمامی شاخص های مد نظر ما دارای همبستگی بالائی هستند هم‌چنین، بر اساس آنالیز انجام گرفته از نتایج مصاحبه با روستاییان در این پژوهش و همبستگی بدست آمده نشان می‌دهد که ضریب همبستگی بین ۱۲

شاخص مد نظر ما (متغیرهای مستقل) و افزایش درآمد (متغیر وابسته) بالای ۰/۵ می‌باشد و این نشان می‌دهد که متغیرهای ما در این پژوهش ارتباط و همبستگی بالایی با درآمد روستاییان دارد یعنی برنامه‌های مورد نظر ما نقش موثر و تاثیرگذاری بر سطح درآمد روستاییان دارد. در این آنالیز نشان داده می‌شود که برنامه کاهش ریسک با ۰/۶۸ و سوبسیدها با ۰/۶۸ بیش‌ترین همبستگی را با عامل سطح درآمد درآمد دارند و تمامی ۱۲ شاخص مورد نظر ما همبستگی بالای ۰/۵ با عامل افزایش درآمد دارند و از آنالیز نظرات روستاییان میتوان نتیجه گرفت که شاخص‌های انتخاب شده همبستگی کامل با همدیگر دارند و هم‌چنین با عامل سطح درآمد روستاییان نیز همبستگی خوبی دارند و بدین معنی است که هرکدام از این عوامل می‌تواند بر سطح درآمد روستاییان تاثیر بگذارد.

مقایسه سطح درآمد روستاییان استان کرمانشاه در چندسال اخیر

عوامل مختلفی وجود دارد که بر سطح درآمد روستاها تاثیر گذاشته و در طی سالیان متمادی موجب تفاوت سطوح درآمدی بین آن‌ها شده است. به همین دلیل طرح «طبقه‌بندی روستاهای کشور از نظر امکانات و درآمد» با هدف «تفکیک روستاها با استفاده از شاخص‌های اقتصادی به منظور ایجاد شرایط مناسب‌تر برای سیاست‌گذاری» انجام شده است و نتایج زیر بدست آمده است (مرکز آمار ایران) بعنوان نتیجه این سیاست روند درآمدهای روستاییان را در دو دهه اخیر مورد مطالعه قرار داده و آن‌ها را در ۴ سطح طبقه بندی کرده ایم. در نمودار ۱ مقایسه درآمدهای روستاییان در سال‌های ۲۰۱۳-۱۹۹۰ به عنوان نتیجه این مطالعات ارائه شده است. بر اساس داده‌های این نمودار ۵۸ درصد روستاییان در سال ۱۹۹۰، ۵۰ درصد در سال ۲۰۱۰ و ۴۴ درصد در سال ۲۰۱۳ دارای درآمدهای «مبه وسیله» و «مناسب» بوده اند. این روند نگران کننده بوده و چالشی جدی است برای بازبینی سیاست کشاورزی استان. این تفاوت‌ها در دهه‌های اخیر موجب شده تا تعدادی از روستاها به سطح بالاتری از توسعه برسند در حالی که تعدادی در پایین‌ترین سطح قرار دارند.

نتیجه گیری و پیشنهادها

در بخش پایانی این پژوهش ضمن نتیجه گیری از مطالعه انجام گرفته در خصوص سیاست‌ها و برنامه‌های بخش کشاورزی در استان کرمانشاه راهکارها و پیشنهادهایی در مورد بهبود وضعیت کشاورزی و پیشرفت اقتصادی روستاییان و درآمد بهتر و بیش‌تر تولیدکنندگان ارائه می‌شود.

نتیجه گیری

- ۱- نتایج نشان می‌دهند برنامه های آموزشی و ترویجی از دیدگاه روستاییان موفق بوده و تاثیری مناسب در نگرش کشاورزان داشته و عامل تاثیر گذار در افزایش درآمد روستاییان بوده است.
- ۲- برنامه تامین آب و توسعه سیستم‌های آبیاری نوین در چندساله گذشته پیشرفت خوبی داشته است و در نتایج و نظر روستاییان نیز عنوان شده است.
- ۳- توسعه ادوات و ماشین آلات کشاورزی و مکانیزاسیون طبق آمار در چندسال گذشته بهبود پیدا کرده و روستاییان نیز به عنوان عاملی مثبت در بهبود درآمد اقتصادی از آن یاد کرده اند.
- ۴- سیاست ها و برنامه های دولت در زیربخش های مشارکت در ایجاد تعاونی‌ها، خرید تضمینی محصولات، توسعه صنایع تبدیلی و مشاغل غیر کشاورزی، سرمایه گذاری دولت، تسهیلات بانکی و تهیه نهاده‌ها و قوانین و مقررات و برنامه واردات و صادرات از دیدگاه روستاییان چندان مطلوب نبوده و تا حدودی در افزایش درآمد روستاییان نقشی موفقیت آمیز داشته است.
- ۵- سیاست‌های دولت و برنامه های وزارت جهادکشاورزی در تنظیم بازار محصولات کشاورزی و تخصیص یارانه‌های بخش کشاورزی و کاهش ریسک پذیری از دیدگاه روستاییان ناموفق بوده و نه تنها تاثیری در افزایش درآمد روستاییان نداشته بلکه باعث ضرر و زیان کشاورزان شده است.
- ۶- با در نظر داشتن داده های آماری، رشد درآمد میانگین روستاییان (۰/۸۳٪) کمتر از رشد اشتغال و هزینه های معیشتی آنها (۰/۹۸٪) است. هم‌چنین، با در نظر داشتن تورم سالانه، درآمدهای کشاورزان در سطح بسیار پایینی است که بر این اساس برنامه‌های دولت در استان کرمانشاه نتوانسته‌اند وضعیت اقتصادی و درآمد کشاورزان را بهبود بخشند و تأثیری منفی بر روی اقتصاد روستاییان داشته اند.

پیشنهادها

- ۱- با در نظر داشتن این امر که بیش از ۵۰ درصد بهره برداران از اراضی دارای زمین هایی کمتر از ۵ هکتار هستند و در شرایط زراعت با سطح فعالیت پایین از این راه درآمد کافی تأمین نشده، بازدهی در سطح پایین بوده و علاقمندی برای جذب سرمایه‌های خارجی

- مشاهده نمی شود، پیشنهاد می شود که برنامه هایی در راستای یکپارچه سازی اراضی و الحاق بر اساس اصل سهام پیاده شوند.
- ۲- باتوجه به نظرات روستاییان و آمارهای بدست آمده یارانه اختصاصی به عرصه کشاورزی و زارعین از راه مجاری دولتی کمتر از ۱۰ درصد مبلغ کل حمایت ها است و بیش از ۹۰ درصد یارانه ها به مناطق شهری اختصاص می یابد که در پژوهش نیز از جمله عوامل موثر در افزایش نیافتن درآمد روستاییان از دیدگاه آن ها عنوان شده است. پیشنهاد می شود این سیاست مورد بازبینی قرار گیرد و تخصیص یارانه ها بر اساس اولویت های اجتماعی- اقتصادی استان و در راستای تأمین برنامه های هدفمند آتی بویژه با نگاه به تولیدکنندگان روستایی مدنظر قرار گیرد.
- ۳- دوره های آموزشی و ترویجی که به وسیله مراکز دولتی برگزار می شوند گرچه به نسبت دیگر عوامل از دیدگاه روستاییان موفق تر بوده است، اما کافی نمی باشد زیرا آموزش زیربنای رشد و توسعه می باشد لذا با در نظر داشتن تعداد بهره مندان (۱۴۰۰۰۰ نفر) و وجود ۲۶۰۰ روستا و هم چنین، تعداد زیاد کشاورزان بی سواد لازم است مقدار اعتبارات تخصیصی و نوع و حجم آموزش ها تغییر یابد و مراکز ترویجی از لحاظ کیفی و کمی گسترش یابد.
- ۴- بر اساس نتایج پژوهش و اظهارات روستاییان روند اختصاص اعتبارات بانکی به مزرعه داران پر از نواقص و مشکلات است که در نتیجه آن سرمایه گذاری ها در عرصه کشاورزی چندان مناسب نیست، لازم است چرخه تخصیص اعتبارات و تسهیلات بانکی تغییر کند و بروکراسی های اداری اصلاح گردد.
- ۵- باتوجه به نارضایتی کشاورزان از برنامه کاهش ریسک و خطرات تولید بکارگیری گسترده ابزارها و سیاست های کاهش ریسک در عرصه کشاورزی، از جمله کاهش نوسانات قیمت، بسط چارچوب قیمت های تضمینی تولیدات کشاورزی، تنوع و توسعه فرآوری تولیدات گوناگون کشاورزی، افزایش ذخایر خودکفایی پیشنهاد می شود.
- ۶- باتوجه به عدم موفقیت سیاست های تنظیم بازار و قوانین موجود در حمایت از کشاورزان پیشنهاد بسط حمایت دولتی از کشاورزان در چارچوب سیاست های دولتی می شود از جمله از راه سیاست قیمت، تجاری (قوانین صادرات و واردات، مالیات ها و عوارض گمرکی)، افزایش یارانه های اختصاصی به واحدهای کشاورزی، بازبینی قوانین حمایت از عرصه کشاورزی در چارچوب مصوبه های مجلس و دولت. تکامل نظام بازار آزاد محصولات کشاورزی و خدمات بازاریابی، از جمله مدیریت متناسب انبارها، حمل و نقل

آسان تر و با قیمت پایین تر تولیدات، توسعه صنعت فرآوری و تبدیلی، بسته بندی مطلوب و مناسب تولیدات کشاورزی صادراتی (و غیر از آن)، تأمین وام های مناسب و اعتبارات با بهره پایین برای کشاورزان و تولیدکنندگان.

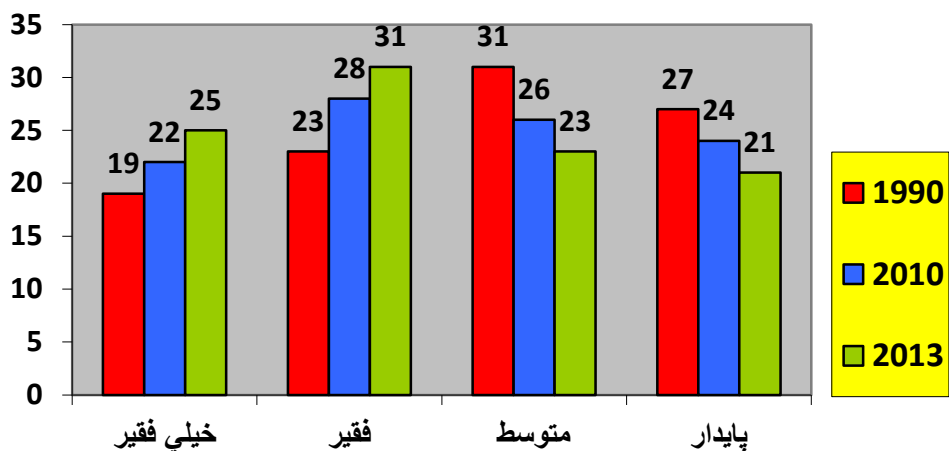
سپاسگزاری

سپاس فراوان دارم از اساتید بزرگوار جناب دکتر جواد ترکمانی و دکتر مجیدکوپاهی که با راهنمایی‌های ارزنده خود این جانب را در تهیه این مقاله یاری نمودند.

Reference

- Amine, A.R. (2003). Measurement and analysis economic productivity trend of Iran. pp20-25
- Calendar of Kermanshah, (2009). Planning Department, Kermanshah, Department of farming system, 1998, the status quo and agricultural potential of Iran, Volume VII: pp, 13-64
- Haji Rahimi, M. & Torkamani, J. (2004). To investigate the role of agriculture in economic growth of Iran, Implication of Path Analysis, Journal of Economics and development issue 41-42- the eleventh years, Spring:p, 86
- Jahangard, E. (2003). Prediction of economic growth of Iran: pp, 10-15
http://www.amar.org.ir/Portals/0/sarshomari90/n_sarshomari90_2.pdf
- Keshavarz, A. & Kalantari, E. (2012). Evaluate the performance of the agricultural sector development plan: p, 8
<http://www.csr.ir/Pdf/Content2441/140.pdf>, p.8
- Kopahi, M. (2002). Principles of Agricultural Economics, Tehran, Tehran University Press, and Seventh Edition: pp, 9-88
- Management and Planning Organization of Kermanshah, (2012). The document Development Programmed on Economic, Social and Cultural Kermanshah (2001-2006).
- Statistical Center of Iran, floor plan of the villages: pp, 22-36
- Razaghi, A. (1990). The Iranian economy, Ney Publications: PP, 333-355.
- Torkamani, J. (2002). Perth and CPM models in management units in agriculture, rural development Quarterly Volume 3, Number 1, Spring:p, 26
www.amar.org.ir/Default.aspx?tabid=2167
- Zahedi Mazandrani, M. J. (2005) development and inequality, Tehran Maziar: p, 277.

پیوست‌ها

نمودار ۱- مقایسه درآمدهای روستاییان در سال‌های ۱۹۹۰ - ۲۰۱۳ (درصد)

جدول ۱- شاخص‌های اقتصادی استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۳ (مرکز آمار ایران).

شاخص‌ها	واحد	مقدار	سال
مساحت استان	کیلومتر مربع	۲۵۰۰۹	۲۰۱۴
جمعیت استان	نفر	۱۹۴۵۲۲۷	۲۰۱۴
سهم جمعیت از کشور	%	۲/۶	۲۰۱۴
نرخ میانگین رشد سالانه جمعیت	%	۰/۶۹	۲۰۱۴-۲۰۰۶
اینترنت (از هر ۱۰۰ نفر)	%	۱۲/۴	۲۰۱۴
نرخ بیکاری استان	%	۱۶/۲	۲۰۱۴
نرخ مشارکت اقتصادی	%	۳۷/۹	۲۰۱۴
تولید ناخالص داخلی	%	۱/۶۹	۲۰۱۴

جدول ۲- شاخص های مدنظر در پرسش نامه.

شماره	شماره شاخص مدنظر
۵	خیلی موفق
۴	موفق
۳	تا حدی موفق
۲	بی تأثیر
۱	ناموفق

جدول ۳- مشخصات عمومی پاسخگویان بدست آمده از آنالیز پرسش نامه.

عناوین	سواد	سن	میزان اراضی	مقدار درآمد سالانه (هزارریال)
تعداد نمونه	۳۲۴	۳۲۴	۳۲۴	۳۲۴
میانگین	۳,۳۶۴	۴۶	۵۰۲۶	۹۸۳۴۰
میانه	^a ۱,۳۴	^a ۴۴,۹	^a ۳	^a ۵۶۰۰۰
حداقل	۰	۱۸	۰	۱۹۰۰۰
حداکثر	۱۷	۸۳	۷۴	۱۲۴۰۰۰

a. محاسبه شده از داده های گروهها

مأخذ: یافته های پژوهش

جدول ۴- نتایج آنالیز نظرات روستاییان در مورد نقش برنامه های دولت بر درآمد روستاییان در در سال های ۲۰۰۲-۲۰۱۴

شماره	شاخص	ارزش شاخص	تاثیر بر درآمد	دلایل اقتصادی
۱	پژوهشات و آموزش	۳,۰۸۳۳	موفق	پژوهش های کاربردی و آموزش برای مهارت های کشاورزی
۲	تامین منابع آب	۳,۰۴۹۴	موفق	سیاست های تامین منابع آب و تبدیل اراضی دیم به آبی
۳	مکانیزاسیون	۳/۰۱	موفق	استفاده مناسب از ماشین آلات جدید و سیستم های نوین کشاورزی
۴	تشکیل تعاونی ها	۲/۸۲	تاحدودی موفق	مشارکت در تشکیل و ایجاد تعاونی ها و تشکل های تولیدی
۵	خرید تضمینی محصولات	۲/۸۲	تاحدودی موفق	نرخ پائین خرید تضمینی و عدم پوشش مناسب تمام محصولات
۶	صنایع تبدیلی	۲/۷۷	تاحدودی موفق	افزایش درآمد غیر کشاورزی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی
۷	سرمایه گذاری دولت	۲/۷۶	تاحدودی موفق	توسعه زیرساخت ها با حمایت و سرمایه گذاری دولت
۸	نهاد ها و تسهیلات بانکی	۲/۶۴	تاحدودی موفق	افزایش نهاد ها و کاهش قیمت آنها و پایین آوردن سود بانکی و تسهیلات
۹	سیاست های تجاری دولت	۲/۵۸	تاحدودی موفق	برنامه صادرات و واردات محصولات کشاورزی
۱۰	تنظیم بازار	۲/۴۳	بی تاثیر	تنظیم بازار و حمایت از قیمت تولیدات
۱۱	سیاست های حمایتی دولت	۲,۲۴۰۷	بی تاثیر	سیاست حمایت های مالی و غیر مالی نظیر سوبسید
۱۲	سیاست های کاهش ریسک	۲,۲۲۸۴	بی تاثیر	افزایش بیمه و کاهش ریسک پذیری تولیدکنندگان

جدول ۵- مقدار همبستگی بین ۱۲ متغیر مستقل و عامل سطح درآمد روستاییان.

عنوان	خرید		تسهیلات		تامین		سرمایه		صنایع	
	بازار	یارانه آموزش درآمد	تجارت	بانکی	آب	مکانیزاسیون	تعاونی‌ها	گذاری	ریسک	تبدیلی
درآمد	۰/۶۸	۰/۵۵	۰/۶۱	۰/۵۹	۰/۵۲	۰/۵۴	۰/۵۷	۰/۵۹	۰/۶۸	۰/۶۰
آموزش	۰/۹۵	۱	۰/۹۱	۰/۹۲	۰/۹۶	۰/۹۷	۰/۹۴	۰/۹۳	۰/۹۵	۰/۹۲
یارانه	۰/۹۵	۱	۰/۹۲	۰/۹۲	۰/۹۲	۰/۹۴	۰/۹۲	۰/۹۲	۰/۹۹	۰/۹۱
بازار	۰/۹۳	۰/۹۵	۰/۹۴	۰/۹۵	۰/۹۲	۰/۹۲	۰/۹۲	۰/۹۳	۰/۹۵	۰/۹۲
خرید	۰/۹۴	۰/۹۲	۰/۹۴	۰/۹۶	۰/۹۵	۰/۹۵	۰/۹۹	۰/۹۷	۰/۹۲	۰/۹۶
تضمینی										
تجارت	۰/۹۲	۰/۹۱	۱	۰/۹۶	۰/۹۲	۰/۹۳	۰/۹۴	۰/۹۵	۰/۹۱	۰/۹۵
تسهیلات	۰/۹۳	۰/۹۲	۰/۹۶	۰/۹۶	۰/۹۳	۱	۰/۹۶	۰/۹۷	۰/۹۲	۰/۹۵
مکانیزاسیون	۰/۹۲	۰/۹۷	۰/۹۳	۰/۹۳	۰/۹۸	۱	۰/۹۴	۰/۹۵	۰/۹۴	۰/۹۳
تامین آب	۰/۹۲	۰/۹۶	۰/۹۲	۰/۹۳	۰/۹۵	۰/۹۸	۱	۰/۹۴	۰/۹۲	۰/۹۴
تعاونیها	۰/۹۲	۰/۹۴	۰/۹۲	۰/۹۶	۰/۹۵	۰/۹۵	۱	۰/۹۷	۰/۹۲	۰/۹۶
سرمایه	۰/۹۳	۰/۹۲	۰/۹۳	۰/۹۷	۰/۹۴	۰/۹۴	۰/۹۷	۱	۰/۹۲	۰/۹۸
گذاری										
ریسک	۰/۹۵	۰/۹۹	۰/۹۱	۰/۹۳	۰/۹۲	۰/۹۴	۰/۹۳	۰/۹۲	۱	۰/۹۱
صنایع	۰/۹۱	۰/۹۲	۰/۹۵	۰/۹۵	۰/۹۴	۰/۹۳	۰/۹۶	۰/۹۸	۰/۹۱	۱
تبدیلی										

مأخذ: یافته های پژوهش

جدول ۶- وضعیت درآمد روستاییان استان کرمانشاه

درآمد پایدار	میانگین درآمد	درآمد کم (فقیر)	درآمد خیلی کم (درصد)	درآمد
۲۷	۳۱	۲۳	۱۹	۱۹۹۰
۲۴	۲۶	۲۸	۲۲	۲۰۱۰
۲۱	۲۳	۳۱	۲۵	۲۰۱۳

مأخذ: مرکز امار ایران (۱۳۹۲)